

Sjónarmið

Í 1977ingu Føroyar 200 fjórðinga sjómárk. Ein gamal dreymur hjá føroyingum um at sleppa at fiska á eignum leiðum, uttan brettska «rænsveid», var gingin út. Allir politiskir flokkar gleddust, onkur kanska meir enn annar.

Men hvat so?

Vóru føroyingar fyrri-reiðar at taka við á-byrgdini, at reka ein haldgóðan fiskivinnu-politikk á hesum øki? Hvørji vóru málini? Vóru nørur mál?

Størsti partur av fjar-fiskiflotanum, og serliga tann stóri idnaðarflo- tin úr Norðsjónum, bleiv umbygdur til at fiska is- fisk á Føroyaleiðini. Ong- ar avmarkingar vóru, ongar reguleringar.

Men Ráfiskagrunnurin og aðrar studningsskip- anir gjørdu tað møguligt hjá fiskiflotanum at vaksa út um alt rimuligt mark. Hann vaks út um tað, sum var økonomiskt rentabult. Hann vaks eis- ini langt út um tað, sum var biologiskt forsvarligt.

Longu fyrst í 80' unum hevði hesin flo- tin ein kapasitet, sum lá 30–40% oman fyrri tað rimiliga. Og flo- tin kravdi størri stuðul, og hægri prisir frá Ráfiskagrunninum. Tá dugdi tað privata vinnu- livið at stinga nösina í tann almenna kassa. Og nösir vaks og bleiv til ein elefantstápl. Men skráðlið kom. Í síðsta enda kom straffurin fyrri at vera politikk-leysur á hesum øki. Leiðandi politikarar tordu ikki at fara politikk, men lótu standa til. Og veljarar valdu teir somu inn á ting ferð eftir ferð, og hildu væl standa til.

Hava vit nakran vinnulívspolitikk í dag?

Í hesi krepputíð eru nógvir bygdur illa fyrri. Eisini størri oyggjar eru hart raktar. Verst fyrri er Sandoyggin, sum frá 1989 til oktober í ár hevur mist 267 fólk ella 15% av íbúgvunum. *Stuðuroyggin* hevur mist 762 fólk, sum svara til 13%. Í absoltum tølum hevur *Havnin* ist flest fólk: 1043, men hetta verður «bert» til 7% av fólkatálinum. Tann bygdin í landinum, sum rakt er allarharðast, er *Elduvík*, sum í hesum tíðarskeiði er minnað úr 132 heilt niður í 77. Henda afturgongdin svarar til 42%. Spurningur er um, hvussu ein vinnulívspolitikkur kann bæta um hesa ringu støðu í eini tíð, har alt samfelagið sum tað er, samstundis er í búskaparligari og politiskari kreppu? Kunnu Skopun og Elduvík liva, um Landið sum heild fer fallitt?

Hava vit nakran vinnulívspolitikk? Ella – gongur alt sum best ber til – sum vant?

Fiskivinnan

Fyrst er at gera sær greitt, at høvuðsvinnan, og tað er fiskari og fiskiðnaður, skal vera før fyrri at selja eina kappingarføra vøru á heimsmarknaðinum. Hon skal eisini geva av- lop, skal vera rentabult. Í lótuini er aftur kaos í fiskivinnulívspolitikkum. Trolararleiðarar hava billað øllum hinum bólkunum í fiskivinnuni inn, at tekniskar reguleringar kunnu klára støðuna nógv betur enn kvota- skipanin. Kanska er so beint nú.

Men tað er tí at kvota- skipanin bleiv eitt synd- arligt makkverk, tá poli- tikarar høvdu «viðgjørt» hana. Öll vistu, at henda kypilslog ikki fór at virka. Summir bólkir vóru vælnogdir við at lógin bleiv saboterað. Teirra politiska ynski var og er at sleppa at trola uttan uppleggjng frá tí almenna ella frá fiski- frøðingum.

Bygnaðaralítið frá juni 1993 var skrivað og lagt fram í semju av nevndini, har vinnumboð og ser- frøðingar høvdu sítid saman. Tað merkisverda, sum kom fram á fundin- um um álitið í lærara- skúlahólini í juli 93, tað var, at nevndin ikki skeyt upp beinleiðis at minka um flotan, so ella so. Spurt varð dugliga um hetta, men nevndin svar- aði við at visa generelt til ITQ-skipanina, tær so- nevndu handliðs- kvotur- nar. Kanska teir fáu vistu tá, hvussu hetta hekk saman.

Eg giti, at nevndin hevur viðgjørt spurningin um flotan, um yvir- kapasitet. Men kunnu reiðaraumboð fáa seg til at skriva svart upp á hvitt, at annað hvørt skip hjá teimum skal leggjast ella seljast av landinum? Sjálvandi nei.

So er frægari at velja eina aðra skipan, har skip, sum fiska illa, verri enn meðal, so hvørt verða lógð ella seld, tí tey ikki longur bera seg, og einki ber til at snápla úr landskassanum. Høvuð skipið so eina kvotu, tá tað verður lagt, so skuldi bótið til at selt hana, og á tann hátt komið burtur úr vinnuni uttan stóra skuld. Men kanska við nøkrum pengum, so meguligt var at fara undir okkurt nýtt virksemi. Hvi ikki royna at fáa ITQ- skipanina at virka?

– Gerið kvoturnar um- setligar!

– Beinið felagskvotur- nar burtur, tær eru ikki góðar!

– Avtrappið sokallaða «flogustuðulin» yvir 3 ár!

– Setið eitt avgjald í verk um 3 ár, so teir kvotueigarar, sum sleppa at taka burturav «ogn Føroya fólks», gjalda eitt sindur afturfyrri (til- feingisrentu).

– Høvuðsvinnan skal

virking. Við øðrum orð- um: tað almenna eigur, og tí kann almenningurin krevja, at Fiskavirking letur upp í Skopun.

Eg mæli til at royna at halda fast um eina høvuðs- línju í vinnulívspolitikk- inum, og ikki, soleiðis sum ofta sæst, loypa eyst í vest, nakað sum vindur- in blæsir. Semja var einaferð um, at allar stuðulsskipanir, stud- ingar og tiltik vóru ikki

vanliga ikki stuðlast, ella fungera sum sosialhjálp.

– Í serligum forum kann kreppuhjálp latast, men hon skal bæði vera tíðaravmarkað og hava ásetta økonomiska rammu.

Man tað ikki vera fræg- ari enn at fara aftur til nakað, sum søgan hevur vist var bæði nyttuleyst og oyðilegjandi.

Fiskiðnaðurin

Nógv rok hevur verið um, at Fiskavirking ikki læt eitt virki upp í Skopun nú í heyst. Tað hevði helst bót velt um ringa stand- in í bygdini, um so var gjørt.

Men er tað nú rætt at geva Fiskavirking politisk harrabod at fara til Skopun. Politiska argu- mentið hevur verið fort fram, at Figgingsgrunn- urin, sum umsitur tey stóru lánini, sum Lands- stýrið tók í Danmark, eigur stóran lutt í Fiska-

vóru ov nógv í tali, ongin specialisering ella ar- beiðsbýti av týðningi, kvaliteturin ofta vánalig- ur, órationel drift. Eini 4 til 5 flakavirki kundu klára ta fiskanogdina, sum kom upp á land.

So roynir Fiskavirking hetta: færri virkir, ein viss specialisering, frægari kvalitet, og teir leggja harafturat upp til eina framleiðslu- og marknað- arstrategi. Hetta var neyðugt, fyrri at koma burtur frá gomlu støðuni, sum als ikki var burðar- dygg.

Sum altið vóru byrjan- artrupulleikar, og sam- stundis vóru politikarar og áhugabólkar ikki seinir at bera teimum alt it: «Aftur í monopoliðina», teir eru einki «lokomotiv», og onnur politisk og ideologisk propaganda.

Hóast 4 virki kundu ar- beitt fiskanogdina, so lótu 7 upp (+ eitt, sum er opið part av árinum). Nú ber sjálv drifin seg (uttan Ráfiskagrunnin, uttan stuð- ul og landskassaveðhald í høvd og reyv). Men skuldin hjá teim gomlu flakavirkjunum, sum Fiskavirking noyðdist at yvirtaka, er drepani og kann ikki forrestast við teirri fiskanogd, sum nú kemur upp á land.

Framtaksgrunnurin hugsast at kunna seta kapital í nýggjar verk- ætlanir innan høvuðs- vinnuna og aðra útflut- ingsskapandi framleiðslu. Nýggja vèðhaldsskipanin, sum hevur fingið 25 mio. í grunn, skal fáast at virka sum skjótast.

Eins og í fiskarinum, so eigur høvuðsvinnugrein- in á landi, fiskiðnaðurin, eisini sum princippi at klára seg uttan stuðul. Hon skal ikki bert bera seg, men eisini geva eitt avlop, profit, og eitt samfelagsligt avkast. Hon skal sum høvuðsregla rekast eftir marknaðar- økonomiskum princippi- um. Nú er Fiskavirking komin fyrri seg og er í framgongd. Kósavirkid og virkið í Hvalba eru uttanfyri. Men politikarar skulu halda seg burturi við øllum sinum privat- um og lokalu áhugamálum. Lat stjórn og nevnd klára hetta arbeiði eftir teim- um høvuðslínjum sum eru givnar.

Hvat so við bygdamenningini? Bygdamenningin í sinum gamla formi spældi fallitt. Upprunaliga hugs-

að sum eina roynd at halda liv í útoyggjunum og teim fjarskotnu bygd- unum, soleiðis at allar høvdu tær mest elemen- teru veitingarnar. Eina hampuliga lending, elektrisitet, telefon, dag- ligan kost og rutu, og kanska eisini barna- skúla.

Men ongantið varð nakað fest á blað, eingin reglugerð, eingin samtykt ætlan. Tí bleiv bygda- menningin brúkt sum eitt gummiband. Alt, sum skuldi roynast ella gerast uttan fyrri Havnina skuldi stuðlast. Ískoyti til parta- kapital, stuðul og veð- hald bleiv latin per auto- matikk. Bygdamenning bleiv ofta ein oyðilegg- andi stuðul til órealist- iska lokalpatriotismu, og valagn hjá øllum politik- arum, sum ikki akkurat vóru valdir í Havn.

«Skulu hinir hava, ja, so skulu vit eisini hava».

Men hvat er at gera? – Vend hugsanini frá bygdamenning til økis- menning. Suðuroy, Sandoy, Vágar og Norð- oyggjar uttan fyrri Klaks- vik, verða at rokna sum menningarøkir.

– Ein økismenningar- grunnur verður settur á stovn. Stovnsfæ 20–30 mio. kr. Kommunurnar í økinum og Landskassin seta pengar í grunnin.

– Hann skal lata stuðul og/ella veðhald til virk- semi og arbeidsspláss í nevndu økinum.

– Stuðul verður bert latin fyrirkømt, sum ikki fara at avlaga kappingina annars.

– Heildarætlan verður gjørd fyrri hvørt økið sær. Ætlanin verður endur- skoðað ford ájour hvørt fimta árið.

Tikið saman

Høvuðsmotorurin í land- inum, fiskivinna og fiski- ðnaður, skal ikki brúkast sum hjálpmotorur. økis- menning og sosialpoli- tikk. Høvuðsmotorurin skal í princippinum koyra uttan hjálp og stuðul. Hann skal kunna kappast á heimsmarknað- inum. Hann skal geva landinum eitt samfelags- ligt avlop. Hann skal styr- ast av einum samfelags- ligum vinnulívspolitikk, ikki av lótuvinningi ella lokalpolitikara-ambiti- onum. Hann skal ikki liva av stuðli, men skipanir skulu vera til igongdset- an av nýggjum tiltøkum. Slikt skal vera tíðarav- markað og ætlað kon- kretum tiltøkum.

Hjálpmotorar skulu fremja arbeiðsskapandi tiltøk í menningarøkum, og gera tað livligt har. Fastar reglur skulu leggj- ast fyrri hesum, og serlig-